

СІЛЬСЬКИЙ СПОРТ В УКРАЇНІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ (1920 – 1950р.р.)

Лозовик Михайло

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського

Анотації:

У статті розглядаються особливості становлення масового спортивного руху в українському селі в першій половині ХХ століття зокрема на прикладі діяльності добровільного сільського спортивного товариства «Колгоспник». Аналізуються передумови та причини його виникнення, формування нормативно-правової бази, що регламентує функціонування організації на початковому етапі розвитку фізкультури та спорту в українському селі.

The article deals with the peculiarities of formation of mass sport movement in Ukrainian village in the first half of the twentieth century, specifically by way of example of voluntary, village organization «Kolghospnyk». Preconditions and reasons of its establishment, formation of normative-legal base, that is regulating the activity of the organization at the initial stage of the development of physical culture and sport in Ukrainian village are analyzed.

В статье рассматриваются особенности становления массового спортивного движения в украинском селе в первой половине XX века на примере деятельности добровольного сельского спортивного общества «Колхозник». Анализируются предпосылки и причины его создания, формирования нормативно-правовой базы, регламентирующей функционирование общества на начальном этапе развития физкультуры и спорта в украинском селе.

Ключові слова:

спорт, фізкультурно-спортивний рух, масовість, Україна, село.

mass sport movement, normative-legal base, policy, training process, physical preparation of the population.

спорт, фізкультурно-спортивное движение, массовость, Украина, село.

Постановка проблеми. В наш час, коли в Україні оновлюється система фізичного виховання, гостро стоїть проблема збереження старих і створенню нових форм і методів фізкультурно-спортивної роботи, які допомагають підтриманню сучасного рівня розвитку фізкультури та спорту в країні, а в подальшому удосконаленню та підняттю його на новий якісний рівень. Тому дослідження форм та методів ведення фізкультурно-масової роботи в сільській місцевості має надзвичайно важливе значення.

Мета. З'ясувати та проаналізувати основні передумови виникнення сільського спорту на теренах України та значення створення сільського спортивного товариства для формування масової фізичної культури населення та підвищення рівня спортивної майстерності сільських фізкультурників.

Методи дослідження. Стаття виконана з урахуванням принципів історизму, науковості, системності, об'єктивності. У процесі роботи були використані методи системного аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний, компонентного аналізу.

Аналіз попередніх наукових досліджень. До історії розгортання масового фізкультурного руху в українському селі в першій половині ХХ століття, коли закладалися підвалини масштабної системи селянського спорту, зверталися в своїх працях О.Худолій, С.Філь, Г. Малка [1], В.Гаджега, М.Тимчак [4], С.Нікітенко [8], Б. Виноградов, Н.Зарудний, Б.Гвоздьов [9]. Багато інформації про розвиток сільського спорту містять публікації в місцевих органи преси [2,11]. Цікаві матеріали для дослідження зберігаються у фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України [10]. Велика кількість матеріалів цього періоду зберігається у фондах Державного архіву Вінницької області [3,7,12]. Проте незважаючи на наявну кількість досліджень є нагальна необхідність проаналізувати сторінки історії, витоків, специфіки розгортання та становлення фізкультурно-спортивного руху серед сільського населення України в першій половині минулого століття.

Виклад основного матеріалу. Перші сільські спортивні осередки почали створюватися в Україні ще в довоєнні роки. На початку ХХ століття в сільській місцевості західної України поширюється спортивно-гімнастичний рух. Зокрема саме серед сільського

IV. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

населення створюються осередки молодіжного товариства «Січ». Січові товариства внесли значний вклад у піднесення культурно-освітнього рівня західноукраїнських селян. Фізичні вправи січовиків були пов'язані з повсякденним селянським побутом, широко застосовувались різноманітні вправи з топірцем, палицями, а також гімнастика, ігри, туризм [1,с.112]. В 20-х роках минулого століття на цукроварнях і в селах Поділля, Одещини та Закарпаття почали створюватися спортивні гуртки та осередки. На одних з перших спортивних змагань з кахлів, які організувала Подільська губерньська Рада перемогла команда с. Павлівка Калинівського р-ну. Команда вирізнялась поміж других учасників гарною спортивною формою (білий одяг з червоними поясами) та чудовою підготовкою [2, с.3]. На початку 30-х років сільський спорт набуває великої популярності в Подністрів'ї. Велика заслуга в цьому належить колективу сільських інструкторів фізкультури на чолі з Я. Баксанським. Його погляди на шляхи розвитку сільського спорту і сьогодні виглядають надзвичайно привабливо і сучасно. «Основним в нашій роботі повинно стати село» - писав він у зверненні до всіх районних рад фізичної культури округи – «йому ми повинні приділити максимум уваги. В роботі з фізичної культури ми повинні враховувати всі особливості того чи іншого села. Потрібно створювати громадську думку про фізичну культуру на селі» [3, арк. 18 .]. В той же час в багатьох областях України були започатковані перші сільські змагання. У 1933 році була проведена колгоспно-радгоспна спартакіада на Дніпропетровщині. У 1935 році в с. Чапаєвка Золотоніського району Черкаської області було введено посаду колгоспного інструктора фізкультури. У вересні 1936 в Києві стартувала перша колгоспна спартакіада України, переможцями якої стали вже згадані чапаєвці. Розвивався селянський спортивний рух і на українських територіях, які тоді належали іншим країнам. Так на Мукачівщині в 16 сільських читальнях «Просвіти» було організовано спортивні секції в яких займалося 282 члена. 2 серпня 1938 року в с.Ромочевиця була проведена селянська спартакіада [4,с.10]. Тієї ж осені група колгоспників с. Комарово Приморського району Запорізької області здійснила вражаючий велопробіг на техніці вітчизняного виробництва. Багатоденний маршрут проліг від Приазов'я через Донецьк, Самару. Челябінськ, Омск, Улан-Уде аж до Хабаровська. Українські сільські фізкультурники подолали близько десяти тисяч кілометрів [5].

В повоєнні роки становище українського села було надзвичайно важким. Влада намагалася покращити ситуацію, в тому числі і за рахунок розвитку сільського фізкультурно-спортивного руху. Взимку 1943/44 року проводилися лижні змагання сільської молоді, що проходили у декілька рівнів – від першості колгоспів до республіканського в м. Дебальцево. На той час в обласному комітеті у справах фізичної культури і спорту не було жодної пари лиж [6]. Змагання були проведені на низькому рівні, невдало. Але згодом ситуація почала виправлятися, зокрема після прийняття постанови «Про хід виконання комітетом у справах фізичної культури і спорту директивних вказівок партії і уряду про розвиток масового фізкультурного руху в країні і підвищення майстерності радянських спортсменів» від 27 грудня 1948 року. Відповідні постанови була прийняті і на рівнях республік та областей. Вінницький облвиконком і обком прийняв дві об'єднані постанови, які стосувалися питань подальшого підйому фізкультурної роботи на селі [7, арк.15]. Цільова програма розвитку сільського спорту була прийнята на Херсонщині [8,с.133]. Сільські спортсмени давно мріяли про створення власного спортивного товариства і ось прийшов час коли їх мрія здійснилися. 20 листопада 1948 року газета «Вінницька правда» опублікувала лист колгоспників села Березівки Чернівецького району Ісаака Цмокалюка, Марії Бучацької, Марії Кунділовської з пропозицією про створення добровільного спортивного товариства сільської молоді з назвою «Колгоспна нива». В кінці грудня 1948 року позачергова сесія обласної Ради схвалила пропозицію

IV. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

колгоспників Березівки та доручила обласному комітету по справам фізичної культури і спорту створити та затвердити на першій конференції статут та положення «Колгоспної ниви»[9,с.25]. Відродження сільського фізкультурно-спортивного руху було в полі зору найвищого радянського керівництва. Зі слів тодішнього лідера України Леоніда Мельникова на нараді голів обласних рад спортивних товариств, яка відбулася в серпні 1950 року, питаннями сільського спорту дуже цікавився М. Хрущов. Через спортивні організації та гуртки влада намагалася здійснювати соціальний контроль на селі, впливати на настрої та уподобання сільської молоді [10,арк.463]. Тому й не дивно, що ініціатива фізкультурників села Березівка була з великим ентузіазмом прийнята на всіх рівнях. Саме на Вінниччині ці намагання були по-справжньому здійснені. Тоді як в багатьох селах України фізкультурно-спортивні колективи існували лише на папері, Вінниччина першою подала хороший приклад, як потрібно залучати широкі маси сільської молоді до фізкультурно-спортивного руху і ми вправі цим пишатися [10,арк.465].

Активно йшов пошук нових форм фізкультурно-масової роботи. Поряд з традиційними гуртковими заняттями проводилася велика кількість агітаційних естафет, турнірів, конкурсів. Та одним з найдієвіших методів підвищення ефективності фізкультурно-масової та спортивної роботи залишалася організація спортивних змагань. З великим розмахом, надзвичайно організовано та успішно була проведена перше обласна спартакіада колгоспної молоді на Вінниччині. 4 вересня 1948 року в Бершадь почали прибувати команди. Музикою духових оркестрів та квітами їх зустрічали жителі районного центру. На відкриття змагань були запрошені визначні спортсмени того часу Г.Попов, Н. Бочарова. Змагання обслуговували 63 судді, запрошені з різних міст України, 11 кореспондентів РАТАУ і ТАРС, 2 бригади кінохроніки, об'єднаний духовий оркестр районів в складі 28 музикантів, 102 артисти Вінницької філармонії, 40 мотоциклістів, 26 кіннотників, 35 міліціонерів. Три дні продовжувалися змагання сільських фізкультурників[11, С.3]. В 1949 році Народною радою Закарпаття прийнято постанову про проведення 1-ї сільської спартакіади, яка пройшла в м. Мукачево на стадіоні «Більшовик» Згодом подібні змагання пройшли і в більшості інших областей України. 19 серпня 1950 року уряд країни прийняв постанову про створення в Україні добровільного сільського спортивного товариства «Колгоспник». Восени того року в переважній більшості областей України відбулися організаційні пленуми і засідання президій сільських спортивних товариств. Вирішувалися надзвичайно важливі та складні питання будівництва на селі спортивних споруд, вирішення кадрової проблеми. Не зважаючи на те, що на державні капіталовкладення в питанні розбудови спортивної інфраструктури на селі можна було не розраховувати, в повоєнні роки в селах України було побудовано тисячі спортивних майданчиків, стадіонів, стрілецьких тирів, водних станцій. Керували цією роботою вчорашні фронтовики іще з довоєнним спортивним досвідом та молодь – вчорашні випускники спортивних навчальних закладів, які почали відкриватися одразу по закінченню другої світової війни.

На початку 50-х років в Україні починають проводитись всеукраїнські сільські спартакіади. На перших Українських спартакіада сільської молоді першість в комплексному заліку незмінно здобували сільські спортсмени Вінниччини, яка була в той час локомотивом в справі розвитку сільського спорту в Україні. Переймати передовий досвід сюди приїжджали не тільки з сусідніх областей, але й з інших союзних республік [12,арк.20].

Відомим центром розвитку сільського спорту стало Закарпаття, візитною карткою якого можна вважати всесвітньовідомого силача Івана Фірцака-Кротона з с.Білки. що на Мукачевщині, який виступаючи за честь сільського спортивного товариства не раз

IV. НАУКОВИЙ НАПРЯМ

приносив йому перемоги[4.с.7]. Берігівська футбольна команда «Колгоспник» у листопаді 1952 року стала переможницею всесоюзних змагань на першість СРСР серед сільських команд у м. Каснодарі [4,с.126]. Закарпаття виховало таких відомих футболістів, як Й.Беца, В.Турянчик, М.Михайлина, Й.Сабо, С.Решко. Велосипедисти І.Кноблех, Й.Болдижар, А.Вагнер, М.Росул-Моргентал не раз перемагали на всесоюзних змаганнях сільських спортсменів [4,с.23]. Набирав силу сільський спортивний рух і в інших областях.. На весь світ стали відомі вихованці школи боротьби с. Старогнатівка, що на Донеччині. Багаторазовим чемпіоном світу зі кульової стрільби став уродженець с.Торговиця Кіровоградської області Моїсей Іткінс. І досі радують сільських трудівників чудові спортивні свята що організовує сільське спортивне товариство в селах нашої країни.

Висновки. Сільський фізкультурно-спортивний рух в Україні впродовж першої половини ХХ століття пройшов складний шлях. В повоєнні роки в Україні було створено сільську спортивну інфраструктуру, виникло перше сільське спортивне товариство, яке отримало в 1950 році офіційний статус. Завдячуючи цьому була створена розгалужена система ДССТ «Колгоспник» в якому було підготовлено велику кількість всесвітньовідомих спортсменів. Всі ці здобутки варто використовувати , розвиваючи сучасну фізкультурно-спортивну галузь.

Література:

1. Гаджега В. Це магічне слово «Колос»/ В.Гаджега, М. Тимчак/ - Ужгород, 2015. – 234 с.
2. Гвоздєв Б. 500.000тисяч физкультурников в одной области / Б.Гвоздєв, Н.Зарудный, Б.Виноградов //- М.: ” ФИС” – 1949. – 70 с .
3. Державний архів громадських об’єднань України (далі ЦДАГО України), ф.1 . оп. 25, спр. 1/012. – 470 арк.
4. Державний архів Вінницької області (далі ДАВіО) ф.489. – оп.1. – спр.212 – 72 арк.
5. ДАВіО. ф.4877. оп.2. спр.2. – 60 арк.
6. Історія товариства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: ukrkolos.vn.ua/про-нас.
7. На спортивному святі // Вінницька правда. – 1948. – 5вересня – С.3.
8. Нікитенко С. Розвиток фізкультурно-спортивного руху серед сільського населення Херсонської області (1941-1991 р р.) /С.Нікитенко // Краєзнавство. –2012. – №3. – С.132-141.
9. Селяни на спартакіаді // Червоний край. – 1924. – 30 серпня. – С. 3
10. Тимошенко Ю. Історія діяльності спортивних товариств УРСР у перші повоєнні роки / Ю.Тимошенко// [Електонний ресурс] . – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_old/2010_2/7Timocshenko73-93/pdf..
11. .Філь С. Історія фізичної культури. Навчальний посібник./ С.М.Філь, О.М.Худолій, Г.В.Малка // Харків: «ОВС» ТОВ, 2001. – С.155.